

ביטאון סכון סופ"ת

אב תשע"א - אוגוסט 2011 - גיליון 46

מחקר, כתיבה והתפתחות מקצועית בהכשרת מורים

בימת דיון:

רשתות חברתיות מקצועיות בחינוך -
השתמעויות לחינוך ולהכשרת מורים

יישום הוראה-למידה במדיה חברתית מקוונת

ד"ר אברהם חתם ועידית אבני | מובילי סיום "מסקולג'ים לאתיקה"

כל התייחסות לשילוב מדיה חברתית בהוראה-למידה-בית ספר חייבת להתבסס על ההבנה שהשינוי המרכזי הוא בהרחבת המושג "כיתה" אל מרחב מקוון, שמעבר לגבולות המרחב והזמן של בית הספר

תיאור האתגר

מהפכת המדיה החברתית בחינוך, שאנו מצויים כיום בעיצומה, אינה דומה להטמעה של שילוב הטכנולוגיה בבתי הספר, שהחלה עם כניסת המחשבים לחורי המחשב בבתי הספר (תחילת שנות ה-90), המשיכה בכניסת האינטרנט אל בין כתלי (שלהי שנות ה-90), והתרחבה לשילוב טכנולוגיות מידע ותקשורת בתהליכי למידה בתחומי דעת ובתהליכי ניהול וארגון (תחילת העשור הראשון של שנות ה-2000). תרבות המדיה החברתית היא המהפכה הטכנולוגית שתשנה את פני החינוך בעתיד הקרוב. תרבות זו תודרת לכל היבט בחיינו ומלווה באופן טבעי גם את שגרת

חיינו של התלמידים ושל חלק הולך וגדל מהמורים. מדובר בשירותי רשת נגישים וידידותיים, המאפשרים לגולשים ליצור אינטראקציה במעגלים שונים של עניין ושל נמענים, תוך שיתוף חברים, השירותים הללו מסכו זה מכבר לפופולריים ביותר בקרב גולשי הרשת בחיבי העולם. שינוי זה משתלב היטב בתהליכי למידה שיתופיים במגוון דרכים יצירתיות המתאמת אישית לסורה ולקהל לומדי, והוא מאפשר מימוש הלכה פדגוגית וחיקה של דורות, למעשה, של פדגוגיה איכותית הבניתית (קונסטרוקטיביסטית) בתהליכי למידה חדשניים ברוח המאה ה-21.

האתגר המרכזי העומד לפתחה של מערכת החינוך הוא שילוב המדיה החברתית בעשייה הפדגוגית ובתרבות הארגונית של בית הספר - ממש כפי שנעשה כיום בקרב ארגונים ומוסדות אקדמיים - בידיעה שכל ארגון הנמנע משילוב מדיה חברתית בהתנהלותו יהפוך בתוך זמן קצר ללא עדכני, ובסופו של יום גם לא רלוונטי לאוכלוסייה שהוא משרת.

הטמעת מדיה חברתית במערכת החינוך לעומת הטמעתה בתרבות של ארגון עסקי-ציוני כלשהו מציבה אתגר ייחודי - התאמת סתודות ההוראה-למידה לשינויים התרבותיים-חברתיים באופן שיאפשר למידה יעילה ואיכותית. בלמידה

ברוח זו, הלומד פועל מתוך הניעה פנימית ואחריות אישית בקהילת לומדים המבנה ידע בשיתופיות באמצעות טכנולוגיות המידע והתקשורת. בהמשך ללמידה אישית-שיתופית, מתנהלים הסמנשים פנים מול פנים בין כותלי בית הספר. למידה שכזו אינה מונהגת על ידי "מורה מעביר ידע"/"המורה במרכז" (רוחם, 2010), אלא היא מתרחשת כמעילות אקטיבית של כל קבוצת הלומדים, המנהלים את הלמידה במרחב מקוון מכל מקום ובכל זמן. בתוך כך, הלומדים מיישמים מיומנויות למידה אישית ובין-אישית, חשיבה גבוהה ואסטרטגיות למידה המאפיינות את הלומד במאה ה-21 בהקשר חברתי-תרבותי של העידן הדיגיטלי (אבני, רוטם ובן-חפר, 2010). ההתנסות במדיה חברתית מקוונת בחינוך מעלה שוגיות חדשות במני מערכת החינוך והמורים. לצד ההודמנויות הפדגוגיות והרווחים המקצועיים והאישיים שניתן להפיק מלמידה המלווה במדיה החברתית, מרבית המורים עדיין אינם מודעים לבעייתיות, לרילמות ולמלכודות העלולות לצוץ מהתנהלות זו ולעתים תכופות נאלצים להתמודד עימן לאחר שכבר קרו.

1 ד"ר אברהם חתם, יועץ מדעי שילוב טכנולוגיה בחינוך; עידית אבני, ממונה על התקשוב בחינוך במשרד החינוך בפנח חיסה וחקשורגמית הזיקת את המפתחות המדעית האמת של המורה המקוון באוניברסיטת חיפה.

החינוך למאה ה-21 (מסרד החינוך, המדעית-ארגונית לשינוי זה במרבית בתי הספר בארץ.

הכיתה העתידית בסיוח הקרוב מתממנת כמרחב למידה שאליו יגיע כל תלמיד עם מחשב-לוח, בדומה ל-IPad דהיום, אך קטני וסטנדרטי יותר. באמצעות מחשב-לוח אישי, התממשק הלמידה של התלמיד עם מרחב הלמידה הכיתתי המקוון, המצוי במחשב האישי של התלמיד. אמצעי זה יזמן הן לתלמיד הן למורה לא רק מימוש מודרנמת והראה-למידה שונה ויעילה יותר מזו המזוהה עם הכיתה המסורתית על כל נוגיה, אלא חורית למידה המעוגנת במציאות חברתית דיגיטלית אנתגטית, תוך יישום אמצעים, כלים, שפה וטרמות שהם חלק מחי התלמידים. למידה שכזו מלווה את התלמיד בכל מקום וזמן - בכיתה הפיזית במהלך מפגשים פנים אל פנים בבית הספר, באתרי למידה מרוץ לכותלי בית הספר ובמרחבי הלמידה המקוונים. בכיתה שכזו משתנה המקור המורה מבעל הסמכות והידע למורה המנהיג את הלמידה ומנטוס אותה (אבני זרחם, 2011).

על סמך הנחת אלה ניתן לנבש מספר עקרונות יסוד של תהליך שבו מוסמעות המדיה החברתית בהוראה ולמידה הלכה למעשה.

1. בית הספר משתמש במדיה החברתית לשלאש מסרות:
 - לצורכי הוראה-למידה: שילוב שגרה ושטף של מדיה חברתית, המלווה את תהליכי ההוראה ולמידה בקרב לומדים המצויים במרחב המקוון כל שקנות הימשה בחמיצים (גאדג'טים) האישיים שלהם 1/או בניגשות לרשת בכל אופן אחר, כשהכיתה היא חלק בלה-נפרד ממרחב זה. מכאן שבשימוש חד-פעמי לפרויקט מיוחד שאין לו המשך,

המדיה החברתית והפוטנציאל הגלום בה ללמידה ולחינוך, לצד סודעות למלכודות הסמוכות בה ואיסוף עקרונות המתווים דרכי פעולה מושכלות להתמודדות עימן.

עקרונות יסוד בשילוב מדיה חברתית בהוראה-למידה

ובהתנהלות ארגונית בבית הספר ההתמודדות עם שילוב מדיה חברתית מקוונת בהוראה ובלמידה איננה רק הסתגלות לכלי טקף ולשילוב בהוראה-למידה; המדינה המדינמה היא ארגונית ופרטנית, ולפיכך המטענה זורשת שיטי גם בחמימת החשהויה הטכנולוגיות העומדות לרשות בית הספר, המורים והתלמידים.

כל התייחסות לשילוב מדיה חברתית בהוראה-למידה-כית ספר חייבת להתבסס על ההבנה שהשיטי המרכזי העומד על הסף הוא של פני הכיתה. השיטי המרכזי הוא בהרחבת המושג "כיתה" אל מרחב למידה מקוון, המצוי מעבר לגבולות המרחב והזמן של בית הספר. תכנית התקשוב הלאומית להתאמת מערכת

התנסויות שכאלה עשויות להביא את מערכת החינוך למקול ברזח אחת משתי התפיסות האלה:

א. רחיקה חושש עד כדי פאניקה המדיה החברתית. תפיסה הרואה במדיה החברתית איום על שלמות החברה בכלל ועל החינוך בפרט (רוחם ואבני, 2011). תפיסה זו עלולה להיות אקט מצנן ולהביא למגבלות ולחסימות בעבודה בסביבת המדיה החברתית המקוונת: לציפיות לא ריאליות מן החברה להסדרה ולחקיקה בסוגיה זו ולשיח ציבורי הקורא להגביל, לחסום ולאסור שימוש פתוח, שקוף, נגיש ומידי של המדיה החברתית במהלך ההוראה ולמידה.

ב. המדיה החברתית כמייצרת הדימנות לעיצוב מחודש ועדכני של החינוך: על פי תפיסה זו, המדיה החברתית סומנת התחזשות חישכית והתמודדות עם סוגיות ועם ערכים המשנים את פניהם בעידן הדיגיטלי. התמודדות מאתגרת זו צריכה להיעשות בדרך מושכלת, מתוך היכרות עם מאפייני

בימת דיון

לא ניתן למצות את הערך המוסף של המדיה החברתית. הששתתפים הם מורים ותלמידים, ולעתים מוסמים או גורמים מקצועיים נוספים, אך לא מתאפשר עידוב קהל אחר כמסורסמי מידע (הורים, כלל הציבור) אלא במרחב ייעודי לשם כך ולצרכים ממוקדים וברורים מראש.

ניתן לממש מטרה זו - תראה ולמיה במדיה חברתית - בתנאים מסוימים גם ברשת ציבורית, בהסתייגויות ובוהירות נדרשת כמפורט בהמשך.

- לצורכי התנהלות ארגונית של סגל בית הספר: בעיקרון ניתן לצבל את המדיה החברתית גם לצורכי התנהלות ארגונית של בית הספר, בדומה לכל ארגון מתקדם, לא ניתן ליישם מטרה זאת במדיה חברתית ציבורית, אלא רק בכלי ארגוני ייעודי לשם כך.
- לצרכים של יחסי ציבור ופרסום בקהילה: המייסבוק מותח אפשרות חדשה של נראות בית הספר ומידיות בפרסום. מיתוג פרסום ושיווק בית הספר נעשים ללא עלות, תוך אפשרות להגיע למרחב קהל היעד שבית הספר מעוניין בו - איכלוסיית התלמידים, ההורים, הקהילה ביישוב או באזור וחר בעלי העניין. כדי להגיע לקהל זה צריך למגשו במקומות שהוא נוכח בהם, ולכן הפייסבוק מהווה כלי יעיל, מצוי ונגיש לפרסום וליצירת אינטראקציה. כך נפתחת דרך פשוטה, חגיגית ויעילה ביותר של מיתוג מחודש וערכני של בית הספר, פרסומו ושיווקו במרחב המקוון האותנטי של קהל היעד הישיר והמוטנציאלי שלו - תלמידיו הנוכחים, תלמידיו המוטנציאליים, הורי התלמידים, הרשות והציבור בכלל (אבני ורחם, 2010).

יישום מטרה זאת יש לעשות רק במדיה ציבורית. בכל מדיה אחרת השימוש יהיה לא יעיל.

2 המדיה החברתית ששקמת עקרונות התנהלות בית ספר, כיתה, תלמידים ומנהל

כל עקרונות ההתנהלות, תקשורת, סמכויות עובדי ההוראה, תפקיד המורה המקצועי והאישי, מיושמים גם בהתנהלות במדיה החברתית. אין להתנהל בתפיסות שונות במדיה החברתית המקוונת.

לשם כך יש להמדיד עקרונות התנהלות במדיה החברתית, שיהיו ברורים ובהירים, עם הנחיות ומגבלות ברורות מראש, שיישקפו את ההתנהלות בין כותלי בית הספר. למשל, המורה איננו "חבר" של התלמידים, אינו חושף בפניהם את חייו האישיים ואינו מניב ומתערב בחייהם באופן שונה מזה שהוא נוהג לעשות בין כותלי בית הספר או בנחלי קשר עם בית התלמיד. הקמדת יתר נדרשת בשל השקיימות והתמצוה ההמונית ברשת.

3 שמירת זכות משתתפים במדיה החברתית

המדיה החברתית, בין שהיא ציבורית ובין שהיא מטרה בהתנהלות ייעודית, מושתתת על זכויות בסיסיות. גם במדיה חברתית חינוכית יש לתת ביטוי לזכויות אלה במסגרת יצירת נורמות מוסכמות בין המורה והתלמידים, במסוף לכללים הנקבעים בהסדרה מוסכמת מראש.

- נגישות וביטוי: זכות שווה לכל משתמש לנגישות, להבעת, לפרסום ולשימוש במידע.
- שליטה אישית במידת החשיפה: זכות שווה לכל משתמש לשלוט במידת החשיפה של פרטייתו ולמנוע מאחר לחשוף מפרטייתו, להחליט ולבצע עברור, אלא

בהסדרה מוסכמת מראש. לכן, כל פעילות חינוכית במדיה חברתית מחויבת להיות מושתתת על הסדרה מוסכמת מראש, המובאת לדיעת כל המעורבים בטום תחילת הפעילות. עם זאת, נדרשת הגדרה של יכולת ניהול ועריכה של פרסום כדי לטפל במידע פוגעני.

- זכות שמירה על קניין רוחני: שמירה על קניין אישי וציבורי על פי החוק, שלכן יש לצרף תקנות ייעודיות והסדרות מקומיות או מערכתיות, כמו בחוזרי מגביל מסדר החינוך בעניין. הסיבה לכך היא כי החוק אינו נותן מענה ברור לסיטואציות מצויות, המתרבות תוך כדי השימוש במדיה חברתית, הנוגעות לשימוש בחומרים המצויים ברשת ובחומרים וביצירות של מורה, של צוותי מורים ושל תלמידים.

4 שמירת החשיפה של מידע אישי, לצבי שורים כמו גם לצבי תלמידים, מגבלת תחת השקנות האלה:

- הגבלת חשיפה, עריכה ומחיקה של מידע שמפרסם קהל המשתתפים (מורים, תלמידים, אחר), נטעות בידו אחראי המרחב מטעם בית הספר. לדוגמה, מורה אחראי למרחב שבו הוא מנהל את ההוראה-למידה מול תלמידים. בידיו האפשרות להסיר או לערוך כל מידע שאיש משרת את הלמידה, קל וחומר אם הוא פוגע באופן כלשהו בזכויות בסיסיות ובסדר חברתי הולם.
- אין להחיר ואין להצדיק בשום הקשר ובאופן קטגורי ומחלט, שימוש בהות אנונימית, הות ברורה או התחזות בזהות של אחר בכל פעילות חינוכית במדיה חברתית מטעם בית הספר.
- כל מידע, המפורסם מטעם כל משתמש, חייב להיות קשור לפעילות

חינוכית ו/או להקשר הבית-ספרי בלבד.

יש להקפיד שהמידע המפורסם במרחב הלימודי או במרחב הבית-ספרי אינו כזה שאין לו קשר למטרותיו של מרחב הלימודי, מידע המתקבל בחשיפה לאמבוקות של משתמשים, כמו מידע אישי, או זה המתקבל מ"חברים" של תברסי" ומתפרסם אוטומטית ברשת ציבורית.

התנהלות הוראה-לימוד במדיה חברתית בשירת מקוון ציבורי

כמענה למציאות קיימת ניתן ליישם פעילויות חינוכיות גם במדיה ציבורית כמו הפייסבוק. המלכודות והאפשרויות למניעה בשירות זה הן רבות (רותם ואבי, 2010). אף על פי כן, עם מודעות מתאימה ניתן להשתמש גם בשירות ציבורי כמו הפייסבוק, שמשילא מצויים בו מרבית התלמידים, המורים והורים. הבעיה, יש

לשאוף לשירות ייעודי, סגור, עם ממסקים מתאימים גם לרשת החברתית הציבורית. למשל, הודעות עם דיווח חשיבות גבוה, שעליו יחליט בית הספר, יופיעו גם בדף הפייסבוק של התלמיד ולא רק בדף שלו ברשת הייעודית.

עד שיהיה שירות ייעודי הולם לחינוך, יש להקפיד על עקרונות פעולה ביישום הוראה-לימודי ברשת ציבורית כמו הפייסבוק, המושתתים על "טהל שימוש במדיה חברתית מקוונת בבתי הספר" (אבני ורותם, 2010), שיעקרו:

- שימוש ברשת חברתית ציבורית לצורכי פיתוח בית הספר: לשם מיתוג ופרסום בית הספר, רצוי להשתמש ברשת חברתית ציבורית תוך ניצול המדיה החברתית למיתוג אפקטיבי לקהל יעד פוטנציאלי.
- זהות בית הספר ושגל שבריה ייצוג בית הספר ברשת ציבורית יעשה בזהות בית-ספרית ולא כזהות של אדם פרטי, גם אם הוא נציג בית הספר. ייצוג איש

סגל בית הספר ברשת יעשה בזהות מקצועית-ארגונית המשוייכת לבית הספר, במרושיל המציג את שמו ואת שם בית הספר. המידע המפורסם הוא באחריות בית הספר, יש להתייחס אליו בקפידה כמו אל כל סכתב רשמי או אינטראקציה אחרת שמקיים איש סגל בית הספר.

איסור על התחזות ועל אנונימיות: חל איסור מוחלט על איש סגל בית הספר, כמו גם על תלמידים, על התחזות לאחר ברשת החברתית בכל אינטראקציה ובפרסום מידע או דעה הקשורים לבית הספר. כמו כן, איש סגל בית ספר לא יסתיר את זהותו ולא יתחזה לאחר במסרים ובמידע שהוא מעלה במדיה חברתית אחרת, בעניינים הקשורים לבית הספר - ולא לא רק בפייסבוק ובדומיו, אלא גם בבלוגים, בתגובות (טוקבקים) בקהילות מקוונות ועוד.

Timonstock/pixart

סקירות

אבני, ע' ורוחם, א' (2010). פרסום, מיתוג ושיווק בית הספר בפייסבוק. מתקונים לאתיקה. http://lanethics.com/?page_id=2573

אבני, ע' ורוחם, א' (2010). נוהל שימוש במדיה חברתית מקוונת בבתי הספר. מתקונים לאתיקה. http://lanethics.com/?page_id=2606

אבני, ע' ורוחם, א' (2011). רנסנס האתיקה והאמון בלמידה הדיגיטאלית: הכיתה מוכת במחשב-הלוח ("IPad") של התלמיד. מתקונים לאתיקה. http://lanethics.com/?page_id=2781

אבני, ע', רוחם, א' ובן-חפר, א' (2010). רנסנס ההוראה הפרונטאלית במסגרות לוח אינטראקטיבי, וגם בלעדיו. חינוך, הוראה, למידה בסביבה מקוונת. ד"ר אברום רוחם וחברים. <http://avrumrotem.com> מדור "הוראה למידה מקוונת".

משרד החינוך (2011). התכנית הלאומית - התאמת מערכת החינוך למאה ה-21: חזון ורעיונל. אתר מינהל מדע וטכנולוגיה. <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/UNITS/MadaTech> מדור התאמת מערכת החינוך למאה ה-21: חזון ורעיונל.

רוחם, א' (2010). המודל השלישי כפתיח לקהילת ידע. למידה שיתופית חינוך, הוראה, למידה בסביבה מקוונת. ד"ר אברום רוחם וחברים. <http://avrumrotem.com>

רוחם, א' ואבני, ע' (2011). מאניקת הפייסבוק - הסכנות ברשת - זה לא מה שחשבתם. מתקונים לאתיקה. http://lanethics.com/?page_id=2755

רוחם, א' ואבני, ע' (2010). המורה במלכודת הרשת החברתית - מורה או חבר? מתקונים לאתיקה. http://lanethics.com/?page_id=2568

של יחסי עבודה, יחסים חברתיים ומקצועיים במערכת החינוך בכלל ובבית הספר בפרט.

פרסום: כל פרסום מידע, בכל הקשר, ייעשה מתוך שמירה על זכויות היוצרים, שמירת כבוד האדם וחירות הילד והילדה ותקנות משרד החינוך בעניין.

ידידע מראש בפעילות חינוכית ברשת: בשלבים ההתחלתיים של שימוש ברשת חברתית ציבורית, על רקע הרגישות, אי-ההבנה והחששות של הורים ולומדים, מומלץ ליידע מראש על הפעילויות המתוכננות במדיה החברתית:

1. ליידע הורים מראש על ביצוע פעילות מורה-תלמידים ברשת חברתית.

2. ליידע את הנהלת בית הספר בפעילות חינוכית המתבצעת ברשת.

3. ליידע, להסביר ולהנחות את התלמידים בכל פעילות חינוכית ברשת חברתית, תוך הדגשת כללי ההתנהלות בה.

טיפול בבעיות הקולות במהלך שימוש ברשת החברתית: בכל בעיה הקולה בעקבות שימוש ברשת חברתית של מורה-תלמידים, כמו אלימות מקוונת של תלמידים, האשמות על אינטראקציה פוגענית אישית או מוסדית וכדומה, יש לנהוג על פי חוזי מנכ"ל העוסקים בקידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך. אין ולא צריכה להיות התייחסות מיוחדת דווקא לשימוש במדיה חברתית מקוונת. עם זאת, יש לזכור לתעד את פרטי האירוע שהתרחש במדיה באמצעות צילומי מסך, שמירת כל התכתובת והמרה מיידית של המידע המוגעני. ■

קשר ברשת החברתית של איש סגל עם תלמיד: יש להימנע מקשר אישי בין מורה לתלמיד באמצעות הרשת הציבורית, גם לא בדפים אישיים שאינם קשורים למרחב המקוון הבית-ספרי. קשר אישי ינוהל באמצעים אחרים כמו דוא"ל ייעודי. קשר פרטי ואינטימי עם תלמיד ברשת ציבורית מועד לבעייתיות, שכן אין למורה כל דרך להבטיח את הנדרות הפרטיות של התלמיד בשירות חברתי מקוון ציבורי. יש להרגיל את הלומדים כמו גם את הוריהם, שבת הספר אינו ערוך ליצירת קשר אישי באמצעות הרשת הציבורית (כמו "הודעה פרטית") וכל קשר כזה ייעשה באמצעים אחרים ההולמים את צורכי בית הספר, גם אם על התלמיד לפנותו השבון דוא"ל אישי לסם כך.

קשר ברשת חברתית של איש סגל עם הורים: בהמשך לקשר אישי עם תלמידים, מומלץ מאוד לא לעדכן הורים בפרטים אישיים על ילדם ולא ליצור כל אינטראקציה מורה-ורה ברשת החברתית הציבורית. אינטראקציה זו מועדת לכשלים.

יש ליצור מנגנון קשר בית הספר עם ההורים באמצעים אחרים, חסויים יותר ומועדים פחות לבעיות.

מינועת של הבעת דעות ועמדות אישיות באמצעות פרסום בכל מדיה מקוונת ציבורית ופרטית: בהמשך לתקנון משרד החינוך (חוזי מנכ"ל בעניין) בסוגיית הפרסום במדיה מקוונת, ולנוכח הרגישות המידית והקלות שבפעולה זו, חל איסור על איש סגל בית הספר לבקר, להביע עמדות ודעות, במיוחד בנושאים השנויים במחלוקת, להודות במרוסיל האישי מול גופים פוליטיים, לנסות להשפיע על התלמידים ועל הוריהם ולהשתמש ברשת להסדרת עניינים עקרוניים, ערכיים ומקומיים בהקשר